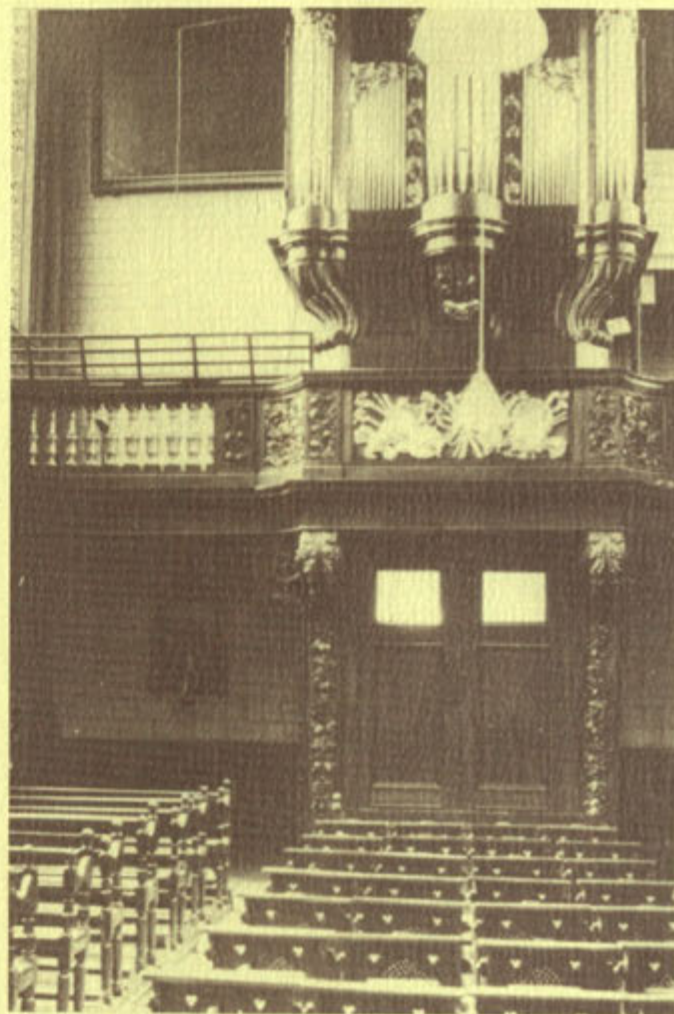

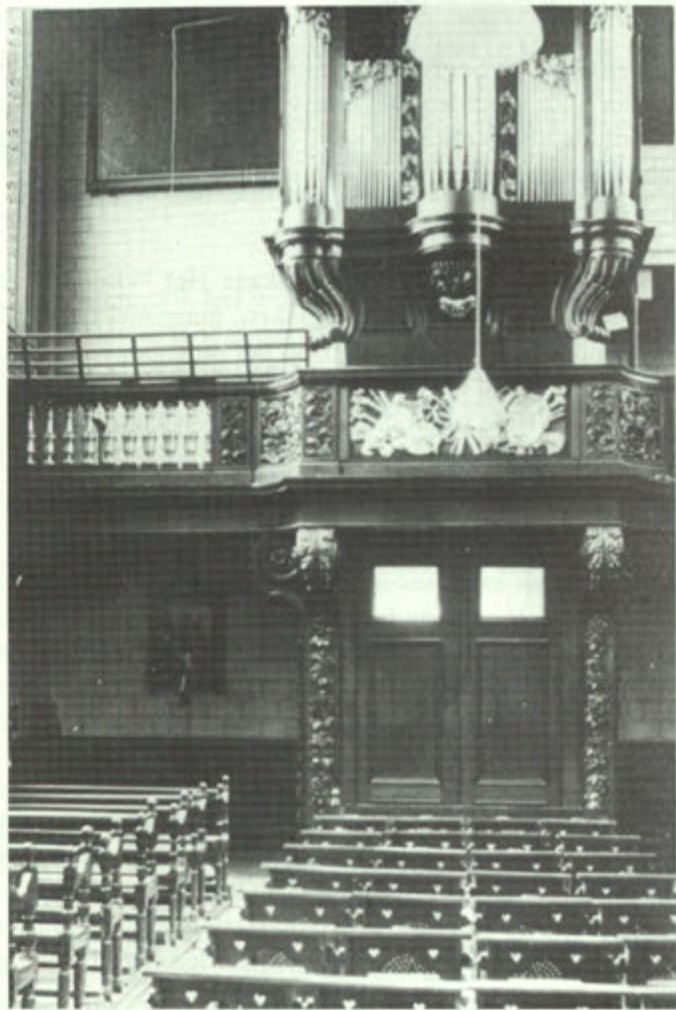
grueles

Een uitgave van de stichting 'GRUELES' april 2001, 21e jaargang nr. 1

grueles

Een uitgave van de stichting 'GRUELES' april 2001, 21e jaargang nr.1

Voorwoord redactie

Hoewel we in onze jaartelling net 2000 lentes achter de rug hebben, spreken we nog steeds van een "nieuwe lente" als het lente wordt. Je zou er toch als mensheid aan gewend moeten zijn dat het na de winter steeds weer lente wordt. Dat "nieuwe" geldt overigens alleen voor de lente, niet voor de andere jaargetijden.

"Een nieuwe winter, een nieuw pak sneeuw."

"Een nieuwe zomer, een nieuwe vakantie."

"Een nieuwe herfst, een nieuwe bladerval."

Niemand heeft behoefte aan dergelijke regels, ook al zouden ze beter klinken dan ik ze nu bedacht heb.

Saskia Reintjens en Cor Segers hebben een video-band gemaakt van "'t Woonderwäoter". Ze mochten wel niet vrij filmen van regisseur Hans Mulder, dat zou de voorstelling te veel verstoren, maar het is toch een heel aardige video geworden. Voor een ieder te koop voor f 25,- bij Drogisterij Dassen.

Lente en vlinders horen zo'n beetje bij elkaar. Het "vlindereffect" heeft echter niets met kriebels in je buik te maken, maar met het effect dat een opvliegende vlinder in Australië heeft op het ontstaan van een tornado in Texas. Geen effect, zult u zeggen. Niets blijkt, volgens de chaos-theorie, minder waar te zijn. Hele minieme veranderingen kunnen zeer grote gevolgen hebben. Toen de lezers van Grueles vonden dat het lettertje van ons tijdschrift een fractie groter moest zijn dan voorheen, leidde dit van een handmatige tot een volledige computerisering van de productie van ons tijdschrift, een ware revolutie. De redactie heeft er nog steeds de handen vol aan.

Zaolige Paose

De redactie

Bij de voorpagina

Interieur van de Sint-Martinuskerk te Gronsveld vóór de restauratie in 1948. Bij deze ingrijpende restauratie werden de banken en stoeltjes vervangen, verdwenen de grote schilderijen uit 1700 die op het oksaal en in de zijbeuken hingen, kreeg de kruiswegstatie aan de achterwand een andere plaats, werd het oksaal vergroot en werden het plafond en de muren gewit.

't Woonderwäoter vaan Rieseberg

(meräkels, merveille, woonderlik verhaol)

Enkele maanden geleden vierde Grueles zijn 20-jarig bestaan. Bij gelegenheid daarvan werd het openluchtspel "'t Woonderwäoter van Rieseberg" opgevoerd. Dit stuk is door medewerkers van Grueles bedacht met een knipoog naar het verleden. Het in het stuk voorkomende "Salpietermenneke" heeft vroeger bij de Beuk gewoond. Ook de vergiftiging van de put was geen bedenkfel. Toen de familie Beuken in de Beuk woonde, werd de put ooit vervuild doordat iemand er "'t bed" (nageboorte) van een koe in had gegooid (zie artikel Kên d'r hön nog, jaargang 1999, nr. 1).

Wat weinigen weten, ook het wonderwater is niet verzonnen. Gronsveld was bijna een bedevaartsoord geworden. Meer hierover kunt u lezen in jaargang 1984, nr. 3. Hierin beschrijft Emma de Kok-Janssen hoe in 1806 de "fontejn" in de "Daor" plotseling water begon te geven. De aanvankelijk kleine bron gaf steeds meer water, zoveel dat er een pool ontstond. Inwoners van Gronsveld, Rijckholt en Cadier en Keer zagen in het plotseling opwellen van dit water een wonder en dichtten het water geneeskraft toe.

Er verreezen kraampjes met devotie-artikelen en er werd een kruis geplaatst. Er verscheen steeds meer vreemd volk rond de bron dat uit het zogenaamde geneeskraftige water munt wilde slaan. Zo werd een blinde genezen door het water van de "fontejn". Achteraf bleek de wonderlijke genezing door een van de kooplieden in scène te zijn gezet.

De bisschop van Luik maakte nog in hetzelfde jaar een einde aan het bedevaartsoord. Het verdween net zo snel als het gekomen was, maar de bron bleef. In 1867 is een poging gedaan het debiet (wateropbrengst) van de bron te verhogen. Door het kappen en graven kwam het water echter niet meer aan de oppervlakte, maar zocht het een weg in diepere mergellagen. De bron bleef enkele tientallen jaren droog. Na 1950 gaf ze weer af en toe water, ook weer in 2000. Toevallig of niet, op het moment

dat de spelers van "'t Woonderwäoter van Riesebérg" midden in de repetities zaten, begon de bron plotseling sneller te stromen dan gebruikelijk. De bij de "fontejn" behorende poel stroomde vol. Het weiland aan de overkant van de weg stroomde gedeeltelijk vol. Niet eerder is er zoveel water uit de "fontejn" gekomen. De "Daorwäg" veranderde ter plaatse binnen enkele weken in een modderige stroom.

Niet alleen leden van de sectie natuur viel dit op. Ook leden van de Vereniging tot natuurbewoud uit Cadier en Keer (VTN) merkten die veranderingen op. Zij maten hoeveel water er op een dag uit de bron stroomde. Bij gebrek aan een maatbeker werd hiervoor een laars gebruikt. De laars met een inhoud van 4 liter was binnen 4 seconden gevuld. De rekensom was snel gemaakt. Elke seconde stroomde 1 liter water uit de "fontejn". Per etmaal leverde de bron dus $24 \times 60 \times 60$ liter = 86.400 liter water. Ook bemerkten de medewerkers dat de "Daorwäg" door het water werd uitgespoeld. Na overleg met het waterschap Roer en Overmaas en Staatsbosbeheer werd een sleuf gegraven parallel aan de weg. Het bronwater kreeg zo een eigen loop. Hierdoor vindt er minder erosie van de "Daorwäg" plaats en blijft de weg droger.

De "fontejn" is de enige bron rond Gronsveld. Al het water dat in de bodem zakt in dit gebied - het water uit de "fontejn" is regenwater

afkomstig uit Honthem en Margraten - komt terecht in de grondwaterlagen. In periodes van zware regenval hoopt het overtollige water zich op in een laag die gelegen is boven de normale grondwaterlaag. Op een zwakke plaats in de grondlaag boven het water kan het plotseling naar boven komen. Hierdoor is ook te verklaren dat de bron niet altijd stroomt en dat het debiet niet altijd gelijk is.

De fontejn ién de Daor.

De "fontejn" is historisch gezien belangrijk, vooral voor de inwoners van Cadier en Keer. In tijden van droogte voorzag deze natuurlijke bron volk en vee van drinkwater. Voor de natuur is de bron ook van belang. Er komen planten en dieren voor die elders in de buurt niet voorkomen. Zo groeit er beekpunge en gewoon sterrekroos. Ook vogels, insecten en zoogdieren die watergebonden zijn, komen naar de "fontejn". Regelmatig worden hier sporen van das en ree waargenomen die de poel bij de bron gebruiken als drinkplaats. De waterspitsmuis, een vrij zeldzaam diertje, is ook gezien bij de "fontejn". Dit diertje (als we het toch over wonderen hebben) is zo licht dat het over water kan lopen. Enkele jaren geleden werd het ijsvogeltje bij de "fontejn" waargenomen. Na enkele strenge winters, gevolgd door een drogere periode, verdween het ijs-

vogeltje. In 1999 werd een driedoornige stekelbaars waargenomen in de "fontejn", hetgeen wellicht de terugkeer van het ijsvogeltje aankondigt.

De "fontejn" in natte tijden.

Wonderwater of niet, de "fontejn" blijft een schitterend stukje van onze streek. Ook zonder toneelspelers, paarden, gendarmes en put is het hier mirakels en "merveilleux".

Voor dit artikel werd gebruik gemaakt van "Ut wiet klief", een uitgave van de Werkgroep van de vereniging tot natuurbehoud, Cadier en Keer (maart 2000, 17^e jaargang no.1).

Frans van de Weerd

Vissen in de maas

De visstand is een belangrijke indicator van de gezondheid van een rivier. Enkele eeuwen geleden nog was de Maas een natuurlijke, dynamische en gezonde rivier, met alle vissoorten die daarbij behoren. Ook was er een "duurzame" visserij, die het natuurlijk evenwicht niet verstoortte. Bekend is dat een veelheid aan standvissen, maar ook trekvisen als zalm, zeeforel, paling, elft, fint, houting, steur, zee-prik, rivierprik, spiering, bot en vlagzalm in de Maas en sommige van haar zijrivieren voorkwamen. Een groot deel van deze soorten is thans in de Maas in aantal afgenomen, een zeldzaamheid geworden of zelfs uitgestorven.

Vroeger was hier riviervis, meer dan vis uit zee, een belangrijk voedingsmiddel. Al in de Middeleeuwen was er een levendige handel in zalm, elft, spiering en paling, maar ook in uitgesproken zoetwatervissoorten als snoek, brasem en karper. Dat kwam door de overvloedige aanwezigheid en werd bevorderd door de vele kerkelijke onthoudingsdagen. Riviervis die niet meteen gegeten werd, werd gezouten, gedroogd of gerookt, of soms levend vervoerd in bunschepen om elders verkocht te worden. Vangst en handel waren vaak uitvoerig gereguleerd en in tal van steden bestonden vissersgilden en gilden van visverkopers. Het visrecht was oorspronkelijk een heerlijk recht (recht van de heer), dat verpacht kon worden. Na in de Franse tijd te zijn afgeschaft, werden deze rechten, die in de praktijk al vaak aan de overheid vervallen waren, in 1814 hersteld als zakelijk recht. Dergelijke oude visrechten bestaan nog steeds.

Sommige riviervissen werden aan tafel hoger gewaardeerd dan andere, soms echter met belangrijke regionale verschillen. Steur was een delicatesse, elft (mèivêsj) en paling (iel) waren ook zeer gewild. Van de barbeel (berb), die vroeger overvloedig voorkwam in de Maas, werden vanwege de graten alleen de grotere exemplaren gewaardeerd. De prik (windel of nuügenûiger) werd plaatselijk als lekkernij beschouwd, maar elders versmaad en slechts als aas gebruikt. De alver (abel), die in grote scholen in de Maas voorkwam, was erg in trek in Venlo en Roermond. De sneep (kommel), die zeer talrijk was in de Limburgse Maas, werd van mindere kwaliteit geacht en gegeten bij gebrek aan beter. De zalm is altijd een gezochte, gewaardeerde en dure vis geweest. Het verhaal dat dienstbodes vroeger in hun contract bedongen zouden hebben dat ze niet

meer dan tweemaal in de week zalm te eten zouden krijgen, is dan ook onwaarschijnlijk.

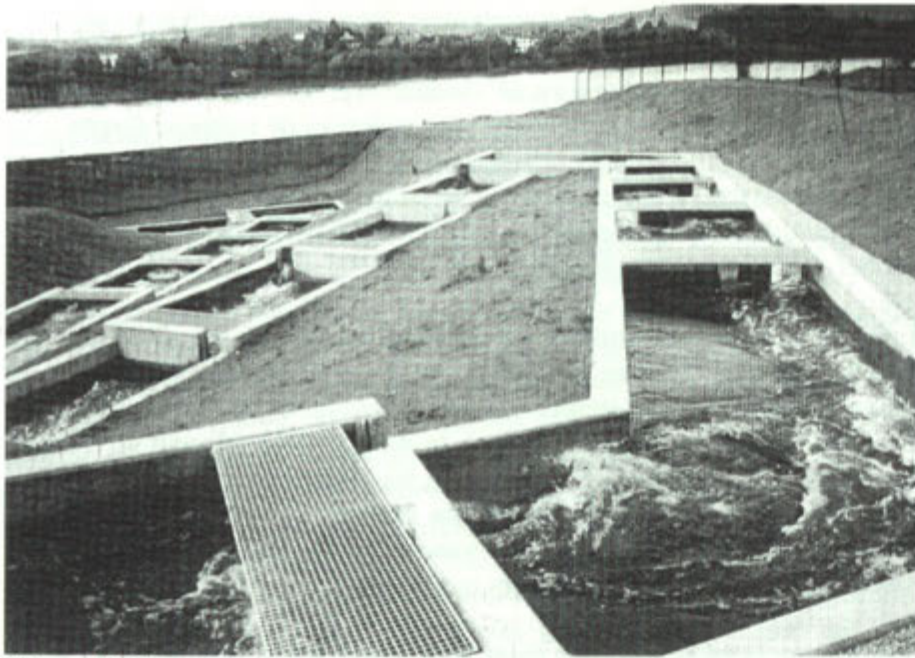
Historische gegevens over het voorkomen van vissen in de Maas zijn maar beperkt beschikbaar en dan nog moeilijk te interpreteren. Een aardige, maar niet erg nauwkeurige, bron is de enquête die in 1900 werd uitgevoerd door de "Gemengde Nederlands/ Belgische Commissie tot voorbereiding eener uniforme regeling der visscherij op de grenscheidende Maas". Aanleiding daarvoor was, dat voor de Belgische zijde van de Grensmaas een verbod op de nachtvisserij bestond en een gesloten tijd voor nagenoeg alle vissoorten. Aan Nederlandse zijde bestond een dergelijke regeling niet. In de enquête van 1900 werd aan de burgemeesters van de gemeenten langs de Grensmaas gevraagd welke vis-tuigen er in hun gemeenten werden gebruikt en welke vissen ermee werden gevangen. Gronsveld werd daarbij niet bevraagd omdat de toenmalige Gronsveldse Maas (die recent in haar geheel met het Maas-veld bij Maastricht is gevoegd) tegenover de toenmalige gemeente Sint-Pieter lag en dus niet grenscheidend was. Kijkt men echter naar de opgaven van Eijsden en Borgharen, dan komt men tot het volgende lijstje van soorten, die belangrijk genoeg gevonden werden om te noemen: zalm, forel, paling, elft, steur, prik, sneep, barbeel, snoek, blankvoorn, brasem, kolblei, karper, zeelt, riviergrondel, kwabaal, stekelbaars, baars en pos. Het zou interessant zijn ook andere en oudere bronnen op dit terrein te onderzoeken.

De oorzaken van de achteruitgang van riviervis en vooral van de trekvis zijn divers. De belangrijkste zijn waarschijnlijk de vele ingrepen in de loop van de Maas en haar zijrivieren. Eeuwen geleden begon dat met kleine correcties en afdammingen, in de 19e en 20e eeuw gevolgd door rechttrekking, normalisering en ten slotte verstuwning en kanalisering van de rivier ten behoeve van de scheepvaart en het hoogwaterbeheer. Daardoor veranderde het stromingskarakter van de rivier en werden vroegere paai- en opgroeiplaatsen van de vis vernietigd of onbereikbaar. De hoeveelheid water op de Maas nam af door aftappingen richting Scheldestroomgebied voor de scheepvaart (Albertkanaal) en de drinkwatervoorziening (Brussel en Antwerpen) en voor de voeding van parallelkanalen. Een andere oorzaak is sinds het midden van de 19e eeuw, maar vooral in de 20e eeuw, de verslechterde waterkwaliteit van de Maas. Door steeds grotere ongezuiverde huishoudelijke en industriële lozingen nam het zuurstofgehalte af en kwam er een veelheid aan schadelijke

stoffen in het water en in de rivierbodem. Door koelinstallaties van (kern)energiecentrales en de industrie nam de watertemperatuur toe. Schadelijk voor de ecologie en de visstand zijn ook de vele waterkrachtcentrales in de Maas en haar zijrivieren, waarvan de turbines zorgen voor een aanzienlijke en toenemende sterfte onder de stroomafwaarts trekkende vissen. Tenslotte heeft in sommige gevallen ook overbevissing door gebruik van steeds effectiever wordende vismethoden bijgedragen tot het verdwijnen van vissoorten.

Een van de eerste slachtoffers was de indrukwekkende steur, die tot 4 m lang kan worden. Steuren zwommen van zee op naar de bovenrivieren om te paaien. De jonge steuren groeiden vervolgens op in de delta (o.a. Biesbosch) voor ze naar zee trokken. In de Maas was de steur al vroeg zeldzaam. In 1840 werd de laatste steur bij Luik gevangen. Rond 1900 werd hij nog af en toe in de Grensmaas aangetroffen en in 1952 werd de laatste steur in de benedenrivieren waargenomen. Thans wordt hij nog slechts incidenteel op de Noordzee gevangen.

Van grotere betekenis was de zalm in de Maas. Rond 1800 moet de Maas nog een belangrijke zalmrivier zijn geweest. De zalm plantte zich voort in verschillende zijrivieren zoals de Semois en de Ourthe, maar waarschijnlijk ook in de Geul en de Roer. In 1835 zouden bij Monthermé aan de Franse Maas nog 40 vissers in de zalmvisserij werkzaam zijn geweest. Rond het midden van de 19e eeuw begint de teruggang van de zalm door industriële ontwikkeling en door ingrepen in het riviersysteem, vooral door de bouw van stuwen op het Franse traject. In 1875 was het aanbrengen van stuwen in de Maas in benedenstroomse richting tot aan de Nederlandse grens gevorderd. Sindsdien zijn er nagenoeg geen zalmen meer bovenstrooms Luik waargenomen. Wel kon de zalm met enige moeite nog de paaigebieden van de Ourthe bereiken, via openingen in de stuwen van Visé en van Hermalle of via de vistrappen bij deze twee stuwen. De vistrappen die bij de Franse stuwen waren aangelegd waren nutteloos omdat deze voorziening bij de Belgische stuwen boven Luik ontbrak. Eind 19e eeuw, begin 20e eeuw, waren de zalmvangsten op de Rijn en de Maas zorgwekkend afgenomen. Op de Rijn probeerde men de zalm te beschermen door middel van het internationale Rijnzalmtractaat; voor de Maas zijn soortgelijke plannen nooit gerealiseerd. In de benedenloop van de Maas (vooral de Bergsche Maas) werden met modernere vangstmethoden en met wisselend succes nog steeds, maar uiteindelijk toch steeds minder, zalmen gevangen. In de midden-

Vistrap bij Lixhe (Lieze). De vissen springen trap voor trap omhoog.

loop van de Maas was de zalmvangst al van geen betekenis meer. Alleen bij Maastricht en in meerdere mate aan de stuwen van Visé en Hermalle en in de benedenloop van de Ourthe bedroeg de vangst rond 1900 nog maar enkele honderden zalmen per jaar. De Maastrichtse zalm was vooral bestemd voor de Luikse of Nijmeegse markt. Interessante informatie geeft het rapport van de Staatscommissie voor het Zalmvraagstuk uit 1916, waarvan deel II over de Maas handelt en dat ook toen al de oorzaak zocht bij de verstuwning (zonder goede vistrappen) en de vervuiling van de Maas. Aan die vervuiling werd ook een tot dan toe onbekende ziekte bij de zalm toegeschreven. Het voorlopige einde van het verhaal is dat de verstuwning van de Maas op Nederlands gebied (zonder deugdelijke vistrappen) in de jaren '30 en de verder toenemende vervuiling de doodklap waren voor de resterende populatie zalmen. Daardoor stierf de zalm in de Maas vóór de Tweede Wereldoorlog uit.

Al in de 19e eeuw heeft men in een aantal landen geprobeerd het tij te keren met kweek- en uitzetprogramma's voor o.a. zalm, zeeforel, paling, elft en houting. Ook in Nederland dacht men dat de visstand "maakbaar" was en werd veel geld en energie in dergelijke programma's gestopt,

zonder veel te doen aan de structurele oorzaken van de verslechterende toestand. Al die pogingen liepen daarom op den duur op niets uit. Een relatief klein experiment vond plaats in Eijsden, waar in 1923 geprobeerd werd elft te kweken in een kweekinrichting die bevestigd was aan een daar in de Maas verankerde oude schokker; ook dat mislukte.

Pas tegen het einde van de 20e eeuw keren de kansen voor de vissen in de Maas. De waterkwaliteit is de laatste jaren op een aantal punten wat verbeterd, met goede perspectieven voor de toekomst, en er zijn programma's opgezet voor de bouw of de verbetering van vistrappen. Het herstel van de visstand in de Maas wordt sinds 1995 gecoördineerd in de Internationale Commissie voor de Bescherming van de Maas (ICBM), waarin alle landen en gewesten van het Maasstroomgebied samenwerken. In de ICBM houdt een aparte groep deskundigen zich bezig met de vissen. Deze werkt aan een gezamenlijk, goed gecoördineerd, herintroductieprogramma voor een aantal trekvissoorten. Tegelijk wordt gewerkt aan een systeem van goed werkende vispassages in het hele stroomgebied en aan herstel van de oude leefgebieden van de vissen. Tenslotte wordt ook overlegd over de afstemming van beschermingsmaatregelen, bijvoorbeeld ten aanzien van waterkrachtcentrales en van de visserij. Een belangrijk project in Nederland is de aanleg van vistrappen aan de stuwen van Grave en van Borgharen vóór het jaar 2002. Op deze wijze kan naar verwachting in de komende decennia een deel van de oude visrijkdom van de Maas stap voor stap worden hersteld.

Roel Zijlmans

Ôzze bos

Wat gèit van dich bekoering oét,
es ich doer d'n wègskes dwaol.
Oe sjtroék en bläod en blommekroéd,
dao sjprik z'n èige taol.
Ich kên d'n plëutskes allemaol,
oe 't sjtel en röstig ês,
oe liéster, veenk en nachtegaol,
dao zyngt bié hön nês.
Wie dêk genoët ich aon dè kaant
vaan dat sjoen vergezich,
dat ejnig sjtökske Limburgs laand,
ejns oe m'r 't og oüch rich.
Vaan Sjêchelder tot ién de Daor,
bis dich en blyfs altiéd,
de bos vaan ôs, wie 't vreuger wäor,
veraandering ten sjiét.

Bèr Jaspars z.g.

Vreugjaor

En ién-ens
wörd de dikke loch
opgesjoord

de boer
trêk réchte rèigels ién 't laand
bevroere eenk
kiemp ién de vaore.

En ién-ens
sjtèit 't duúster griés
zich greun en gël te wase

gezwolle wëurd
berste oét hön knup
en gëve sjêlderskleure.

En ién-ens
bleujt vreugjaor
mié gedich.

Maria Scheres

Wolfgang Zollner, van boerenzoon tot onderkoning van Gronsveld (deel I)

In de vroege ochtend van 31 maart 1778 verlaat een volgeladen postkoets München, de hoofdstad van het toenmalige koninkrijk Beieren. Aan boord bevindt zich, naast een aantal kooplieden met bestemming Ulm, de 32-jarige jurist Wolfgang Zollner, voormalig secretaris van Auguste Joseph Laurent, graaf Von Törring-Jettenbach. Deze laatste, een puissant rijke edelman, door zijn tijdgenoten een mensenhater en een ziekelijk droefgeestig persoon genoemd, was een telg uit een van de voornaamste geslachten van Beieren en bewoonde een slot in de omgeving van München. Naast grote eigendommen in Beieren en het Rijnland bezat hij ook het graafschap Gronsveld, een vrije rijksheerlijkheid op ruim 600 km van het stamslot gelegen. Het verwerven van het graafschap Gronsveld, dat in 1738 door vererving in het bezit van de familie was gekomen, had de Von Törrings de zo begeerde zetel in de Westfaalse Kreitz bezorgd. In de Westfaalse Kreitz, waarin een aantal rijksvorsten zitting hadden, werd onder meer beslist over de verdeling van de rijkslasten waaronder de z.g. Türkensteuer, een belasting die werd geheven om de oorlogen tegen de Turken te bekostigen. Maar het feit dat de Von Törrings tot de edelste en oudste geslachten van Beieren behoorden, was niet voldoende geweest om deze uitverkiezing te bewerkstelligen. Nee, het was de nietige vrije rijksheerlijkheid Gronsveld met haar eigen muntrecht, de "parel aan de kroon van al de grafelijke bezittingen", zoals Zollner haar jaren later zal typeren, die de familie Von Törring de zoveel aanzien gevende zetel in de Kreitz had bezorgd.

De bemoeienis van de graven Von Törring met het graafschap daar in het hoge noorden was niet erg groot. Geen enkele graaf Von Törring heeft ooit het graafschap bezocht. Slechts de moeder van genoemde Auguste Joseph Laurent heeft in 1765 Gronsveld met een bezoek vereerd. En dat hebben de inwoners geweten. De gravin, komende uit het kuuroord Spa, arriveerde op 15 augustus 1765 in Gronsveld waar ze haar intrek nam op het kasteel. Toen zij op 23 september weer naar München vertrok, waren door haar en haar uitgebreide gezelschap 214 kg rund-, schapen- en

kalfsvlees verorberd. Ook vonden 78 kippen en kuikens hun weg naar het kasteel. Om het geheel te besproeien werden 243 flessen wijn geleigd. Totale kosten: 1.240 gulden, opgebracht door de inwoners van het graafschap, een bedrag waarvoor een arbeider in die tijd acht jaar moest werken. En toen ze op 23 september richting München vertrok, nam ze bovendien voor 400 gulden levensmiddelen mee voor de terugreis. Verder heeft nooit een lid van de familie Von Törring Gronsveld bezocht. De betrokkenheid van de Törrings met het verafgelegen graafschap was zo gering dat de graaf in 1779 zelfs serieus heeft overwogen de heerlijkheid Gronsveld voor een miljoen gulden te verkopen of te ruilen voor een graafschap dat aan Beieren grensde. Zijn belangen liet hij behartigen door een plaatsvervanger, meestal aangeduid met de titel "commissaris", een functie die tot de best betaalde ambten in de gehele omtrek werd gerekend. De eerste commissaris was de, evenals Zollner, uit Beieren afkomstige Josef Anton Prümmer. Deze aanvaardde zijn betrekking in 1755 en zou ze tot aan zijn dood in 1782 blijven vervullen. Zijn gezondheidstoestand was de laatste jaren voor zijn dood echter verslechterd; hij had enkele lichte beroertes gehad en de graaf had het nodig geacht om hem een secretaris te sturen die hem zou kunnen assisteren.

Opeengepakt in de voortsukkelende postkoets over de hobbelige Duitse wegen, rijden Zollner en zijn medereizigers die eerste dag richting Eurasberg, 60 km van München gelegen, waar ze om 20.30 uur aankomen. Dit betekent dat men die dag slechts zes km per uur had afgelegd. Deze geringe snelheid is te begrijpen als men bedenkt dat het wegennet in een erbarmelijke staat verkeerde en zelfs op de hoofdwegen de postkoetsen bij regenachtig weer vaak tot aan de assen in de modder zakten. Een reisgids uit de 18^e eeuw noemt de wegen in Duitsland dan ook "een volkomen ellende".

Zollner maakt gebruik van een koets die een van de grootste in zijn soort was. Er konden vijftien passagiers mee: vijf op de achterbank, vier op de voorbank, drie aan de zijkanten en drie op de bok naast de koetsier, geen aangename plaats, maar men kon wel voor half geld reizen.

In Eurasberg wordt overnacht en er wordt van paarden gewisseld. De volgende dag legt men slechts 25 km af. Als men de derde dag voor zonsopgang aan de stadspoorten van Ulm arriveert, (kennelijk had men die nacht doorgereden), moet daar twee uur worden gewacht omdat er een dikke mist hangt en het stadsbestuur geen enkel risico wil nemen met betrekking tot de identiteit van de inzittenden van de postkoets. Na vier dagen "in de reiswagen door elkaar geschud te zijn" arriveert het gezelschap in Frankfurt. Aangezien Duitsland als staat nog niet bestond en een ware lappendeken van staatjes en vorstendommen vormde, moest bij het binnenrijden van een nieuw gebied van koetsier gewisseld worden. Waarschijnlijk had dit te maken met de verleende vergunning die van staatje tot staatje verschilde.

En dan, na een reis vol ongemakken en kwellingen, passeert de koets, na Keulen en Aken aangedaan te hebben, op 11 april 1778 de stadspoorten van Maastricht. Over de afstand van 600 km had men 12 dagen gedaan.

Na zijn aankomst in Maastricht brengt Zollner eerst een bezoek aan Prümmer door wie hij uiterst koel ontvangen wordt. Een voorteken van de kille verstandhouding die de relatie tussen de beide landgenoten zal blijven kenmerken.

Zollner neemt zijn intrek in het huis van een geestelijke die, samen met zijn moeder en zus, kamers verhuurt. In het huis ontmoet hij tot zijn verrassing de Gronsveldse pastoor Kolb, een landgenoot, die op het punt staat naar München af te reizen.

Omdat in Gronsveld geen passende woning beschikbaar was, kon Zollner daar niet gaan wonen. Zijn intrek nemen op het kasteel was ook niet erg aantrekkelijk want het slot was sinds het begin van de 18^e eeuw

meer en meer in verval geraakt. Een gedeelte van het dak en een van de zijmuren waren ingestort en de kerkers waren zo bouwvallig dat er geregeld gevangenen uit ontsnapten.

Zollner zou een graafschap aantreffen dat in een deplorabele toestand verkeerde. In de eerste decennia van de 18e eeuw was het vrijwel voortdurend aan "onrechtvaardige rentmeesters" of incapabele bestuurders overgeleverd geweest. Weliswaar was Prümmer erin geslaagd de toestand enigszins te verbeteren maar ondanks dat was één van de eerste dingen die Zollner in Gronsveld opmerkte de ontstellende armoede van de inwoners. En bij hun armoede werden ze ook nog geterroriseerd door bendes afgedankte huursoldaten die plunderend door het graafschap trokken. In 1786 zou de toestand zo precair worden dat men verplicht was om binnen het graafschap een burgerwacht van 80 man dag en nacht op de been te houden.

Zollner heeft het in zijn onderkomen in Maastricht goed getroffen: de pensionprijs is redelijk, 10 stuiver per maand, de maaltijden zijn uitgebreid en het bier is gratis. Als men bedenkt dat Zollners aanvangssalaris 750 gulden per jaar bedroeg, dat de prijzen in Maastricht 1/3 waren van die in Beieren en dat Zollner vrijgezel was, dan kan men zich voorstellen dat hij ruim heeft kunnen leven. Hij was dan wel vrijgezel, maar in München woonde zijn aanbedene, Thérèse. Enige weken na aankomst schrijft hij haar een lange brief. De brief is één lange lofzang op Maastricht, duidelijk geschreven om Thérèse het leven in een stad, zo ver van München gelegen, zo aantrekkelijk mogelijk voor te stellen. "De lucht is er gezond, de vissen uit de visrijke Maas zijn erg smakelijk en het bier is uitstekend. En, hoewel men je verteld heeft dat in Maastricht geen goede gerst en geen goede hop te krijgen is, is het "weisses Bier" hier even goed als in Beieren. Maastricht is een mooie stad, ongeveer even groot als München. De straten zijn schoon en het interieur van de huizen is met prachtig behang en spiegels versierd. Zelfs de gewoonste burger heeft nog met tapijten behangen kamers. Op vastendagen zijn de lekkerste vissen te koop zoals zalm. Aan vlees is geen gebrek; er is van alles te krijgen: goed ossenvlees, kalfsvlees, schapenvlees, kippen en ander gevogelte. Het leven hier is onvergelijkbaar veel beter dan in Duitsland. Ik ontvang meer bezoldiging dan toen ik secretaris van de graaf was, heb vrij drinken en de graaf kan me niet meer afsnauwen. De kermis duurt drie weken, het carnaval daarentegen stelt, in tegenstelling tot het carnaval in München, niet veel voor. Er is nauwelijks verschil met de vasten-

tijd. Een jongeman zoals ik heeft geen gelegenheid om zich te vermaken."

Er wonen vrij veel Duitsers in de stad en zelfs een aantal mensen uit Beieren. Veel contact heeft hij er niet mee en nog minder met de Maastrichtenaren. Zollner noemt ze dom, hoewel ze zich geleerd voordoen. Wil je hen voor je innemen, dan moet je hen in alles gelijk geven. Hij noemt ze vals, huichelachtig, babbelziek, geneigd tot kwaadsprekerij, vitterig, afgunstig en chauvinistisch. Ze zijn niet erg beleefd maar ook niet erg grof. Vrouwen geeft men geen handkus zoals gebruikelijk in Beieren, er wordt slechts op de wangen gekust, en dat alleen bij zeer goede bekenden. De aanspreektitels zijn veel eenvoudiger dan in München. Geen "Excellentie, Gnädige Frau of Herr", maar slechts "Mijnheer", "Mevrouw". Verder vindt Zollner, met lof afgestudeerd in het kerkelijk en wereldlijk recht, dat de wetenschap in Maastricht op een bedenkelijk laag peil staat. Maastricht is meer een vestingstad, het krioelt er van de huursoldaten uit alle delen van Europa. Als saillant detail met betrekking tot hun aanwezigheid vermeldt hij dat tijdens het 15 maanden durend verblijf van een Zwitsers regiment in Maastricht 653 onwettige kinderen zijn geboren.

Na vier jaar verblijf is zijn mening over de inwoners nog aanzienlijk negatiever geworden: "Ik woon nu vier jaar in dit land van Hottentotten en Huronen, een tweede Siberië. Wat een onbeschrijflijk verschil tussen Beieren en dit land".

De eerste jaren van zijn verblijf hier te lande waren voor Zollner inderdaad geen vreugdevolle. Allereerst zijn verhouding met zijn meerdere, de grafelijk commissaris Prümmer en in mindere mate met rentmeester Lebens. Zollner beschrijft Prümmer als een narrige alcoholist die wel zeven tot acht flessen wijn per dag drinkt. Dit drankmisbruik is volgens Zollner de oorzaak van de hersenbloeding die Prümmer in 1779 treft en die hem vrijwel invalide en dement maakt.

Zoals gezegd was de ontvangst door de familie Prümmer uiterst koel. Vanaf het allereerste begin heeft Zollner zich voortdurend gewantrouwd gevoeld. Prümmer spreekt bijna niet met hem en zegt pas iets "als ik op de afgeleefde Paus scheld of over het verlies dat kerk en staat geleden hebben door het uitroeien van de Jezuïetenorde." Prümmer laat Zollner voortdurend merken dat deze slechts secretaris is en hij commissaris. Het wantrouwen van Prümmer ten opzichte van Zollner is zo groot dat deze na een jaar de belangrijkste stukken van het graafschap nog niet heeft mogen inzien.

Prümmer is in 1755 getrouwd met Maria Anna Lebens, een telg uit de meest vooraanstaande en meest gegoede Gronsveldse familie. Haar broer is rentmeester van het graafschap. Door dit huwelijk heeft Prümmer de eerste jaren veel macht gekregen in het graafschap. Maar gaandeweg, vooral door zijn reeds aangehaalde drankzucht, raakt hij deze macht kwijt en laat hij het bestuur aan zijn vrouw en aan zijn zwager, de rentmeester, over.

Zollner uit ook zware kritiek op de financiële handel en wandel van Prümmer. Hij beklagt zich bij de graaf erover dat deze, ofschoon zeer rijk (hij was immers gehuwd met een Lebens) en een zeer goede bezoldiging genietend, zonder te betalen zijn koren op de grafelijke windmolens laat malen. Zollner wil een einde maken aan de corruptie binnen het graafschap, te beginnen met de praktijken rond de windmolen. In dezelfde brief beschuldigt hij Prümmer en Lebens ook van wanbeheer en corruptie met betrekking tot het innen van de pacht van de landerijen, de windmolen, de jacht en de verkoop van hakhout. Beschuldigingen die hij evenwel nooit met bewijzen heeft kunnen staven en waarvoor de betrokkenen zich ook nooit hebben hoeven te verantwoorden. Ook richt Zollner zijn giftige pijlen op de grafelijk jager en de gerechtsdienaars. Die zijn "keinen Schuss Pulver wert". De jager is zelfs door de graaf van Reckheim wegens malversaties ontslagen. Op het einde van de brief komt de aap uit de mouw: om al deze misstanden tegen te gaan, stelt Zollner de graaf voor hem tot "ondercommissaris" te benoemen en rentmeester Lebens te verplichten de rentmeestersrekeningen in te sturen. Het laatste verzoek wordt door de graaf gehonoreerd, maar niet dan nadat Prümmer, die de bui al ziet hangen en beducht is om zijn zwager tegen zich in te nemen, in eerste instantie heeft geweigerd onder voorwendsel dat hij (Prümmer) de stukken al gecontroleerd heeft. Vol energie begint Zollner dan met de controle van de rekeningen. Het resultaat is voor Lebens desastreus. Het zou te ver voeren om alle fouten op te sommen. Volstaan kan worden met de mededeling dat meer dan de helft van de rekeningen de toets der kritiek niet kon doorstaan. Zollner heeft, waarschijnlijk om de relatie met Prümmer en Lebens niet nog verder te vertroebelen, goedgevonden dat een en ander binnenskamers werd geregeld en dat de betrokkenen er geen blijvende schade van zouden ondervinden. Het is dan ook begrijpelijk dat Zollner voor rentmeester Lebens geen goed woord over heeft. In een groot aantal brieven beklagt hij zich over 's mans geringe werklust. Maar misschien heeft dat wel te maken met diens hoge ouderdom, veronderstelt Zollner. Lebens is tenslotte al 63.

De mening van Zollner over mevrouw Prümmer is ronduit negatief. Deze vrouw, door Zollner steevast een "krenge" genoemd, probeert haar macht binnen het graafschap nog te vergroten door aan arme boeren tegen 5% rente geld te lenen. Bij niet tijdige terugbetaling wordt de rente verhoogd tot 5½%. Ook maakt zij gebruik van bedelaressen die voor haar in Heugem, Gronsveld, Eckelrade en Honthem informatie over Zollner moeten inwinnen. Zij moeten doorgeven wie bij hem op bezoek komt of bij wie hij op bezoek gaat.

Uit alles blijkt dat Zollner een scherp waarnemer is. In de politieke constellatie van het graafschap onderscheidt hij twee partijen: de hofpartij en de tegenpartij. De hofpartij, die vrijwel alle macht in handen heeft, bestaat uit pastoor Kolb, door de graaf benoemd en diens informant, de uitgebreide familie Lebens en de leden van de schepensbank, door Zollner "het ministerio" genoemd. De tegenpartij, die aanzienlijk minder macht heeft, bestaat slechts uit de kapelaan, de onderkapelaan en de (straatarme) bevolking. Waarom Zollner deze laatste groep noemt is een raadsel. De politieke invloed van de inwoners van het graafschap was immers nihil en ook hun belangstelling voor bestuurlijke zaken zal niet erg groot zijn geweest. Ze hadden wel andere zaken aan hun hoofd en niet voor niets bestond in Gronsveld een variant op het spreekwoord: "Met hoge heren is het kwaad kersen eten": "Gäop mer 'ns tienge 'n oëvesmoijl" (gaap maar eens terug tegen de opening van een oven). Zollner geeft er blijk van op de hoogte te zijn van de politieke toestand in Engeland als hij rentmeester Lebens met Lord North (de Engelse Premier) vergelijkt. De "tegenpartij" doet, heel begrijpelijk, er alles aan om Zollner in haar kamp te krijgen. Zollner kiest geen partij maar haalt aan het einde van de brief nog even uit naar Prümmer: het is een koning die niets te zeggen heeft omdat zijn vrouw ("die Königin") de touwtjes strak in handen heeft. Zollner levert niet alleen kritiek op Prümmer, diens echtgenote en rentmeester Lebens, ook van de vrouwen van Maastricht heeft hij geen hoge dunk. "De vrouwen hebben hier de broek aan. Ze dragen lange, brede halsdoeken voor de borst hetgeen mij maar matig bevalt. Nooit zal ik een Nederlandse vrouw trouwen want ze zijn verwend, zelfs zo verwend dat zij tot 12 uur in bed blijven liggen. Zij eisen dat hun echtgenoot 's winters warme kousen en pantoffels aan bed brengt." Nee, Zollners hart gaat uit naar zijn geliefde Thérèse in München. Een mysterieuze, wispelturige dame waarvan ik alleen de voornaam heb weten te achterhalen en die op zeer onregelmatige tijden uiterst koele brieven aan haar aanbidder in het verre Maastricht stuurt. Ze zet er geen aanhef boven, noemt hem "Beste Zollner" en ondertekent

met "Adieu". Ze houdt hem enige jaren aan het lijntje en schrijft dat hij geduld moet betrachten. En dat zal hij ook moeten doen want een huwelijk zit er voorlopig niet in. De grafelijke toestemming ontbreekt nog. Keer op keer wordt Zollners verzoek om met Thérèse te mogen trouwen, afgewezen onder het voorwendsel dat de reis naar München (er werd uiteraard in de parochiekerk van de bruid getrouwd) te duur zou uitvallen. "Als ik de veelvraat iets eetbaars had gestuurd, was mijn verzoek wel ingewilligd", schrijft hij verbitterd aan een vriend in München. Zollners kritiek op de graaf is vaak niet mals. Hij ergert zich aan zijn oekazes en in een van zijn brieven noemt hij hem een tiran. Ook het feit dat de (schaarse) correspondentie van de graaf met zijn in Keulen studerende zoon Sigismund via hem verloopt, ergert hem in hoge mate. In een van zijn brieven aan zijn vriend in München verwijt hij de graaf een groot gebrek aan vaderliefde.

Gilles Jaspars

tekeningen: Harry Huveneers

Bronnen en literatuur:

- Jolanda Englbrecht. Drei Rosen für Bayern. Pfaffenhofen 1985
- Rijksarchief Limburg. Archieven van het graafschap Gronsveld, inv.nr. 23 t/m 33-35 t/m 60
- De Limburgse Leeuw. 5e jaargang, 1954-1955, p. 135-140: Proeve ener genealogie van de Gronsveldse familie Lebens

Ich sjriéf mich

Dobbelstein

De naam Dobbelstein kan betrekking hebben op een bijnaam voor een dobbelspeler óf op een beroepsnaam voor een maker van dobbelstenen. Verwante namen zijn: Dobbelsteen, Dobbelsteyn, Dobelstein, Doberstein, Doblestaine, Doblustene en Doublustaine

Ten Doeschate

Deze Noord-Nederlandse naam werd oorspronkelijk geschreven als Ten Does-kate. Kate is een oud Nederlands woord dat hut of kleine woning betekent. Does had twee betekenissen: 1. Moeras met bomen en struiken, licht veen, turfland, veenland. 2. Naam van een waterloop in Zuid-Holland.

Donders

Voor wat de Limburgse tak van de familie betreft: waarschijnlijk afgeleid van Doenrade (in het dialect Doonder). De naam van de Brabantse tak is misschien afgeleid van "donder" in de betekenis van "stadsartillerist". Dit was degene die in vroeger tijden een kanon op de stadswallen bemande. Verwante namen zijn: De Donder, Dunder en Donner(s).

Van Drongelen

Afgeleid van de plaatsnaam Drongelen in Noord-Brabant.

Hovens

Beroepsbijnaam voor de pottenbakker. Vgl. Middelhoogduits: hafen = pot. Verwante namen zijn o.a. Hofman(n), Van den Hoeven, Van Hoof(f), Haevens, Auvens en Hovent.

Husson

Kan afgeleid zijn van 1. De Germaanse voornaam Huso. 2. Van "Hue", een Franse vorm van Hugo. Husson is de Franse variant van Heusschen. Een Vlaamse vorm is Huyskens. Verwante namen zijn: Huchon, Heuchon en Houchon.

Hutschemakers

Afgeleid van Hoedemakers, een beroepsnaam. Verwante namen zijn: Hutmacher en Hutmaeker.

Van Laar

In verband staand met 1. "Laar" d.i. een open plek in het bos, bosweide. 2. Een gehucht bij o.a. Weert en Waremmen (prov.Luik). Verwante namen zijn: Van de Laer, Van de Lair, Von der Lahr en Van Laere.

Van Leeuwen

Afgeleid van de plaatsnaam Leeuwen, een gehucht bij Maasniel.

Lemmerling

Afgeleid van Lambertus. Limburgse familienaam. Verwante namen zijn: Lemmens, Lambrechts, Lemmerlijn, Limpens, Lamblin, Lamblein en Lamlin.

Liere (Van Lier)

In verband staand met de plaatsnaam Lier (prov. Antwerpen).

Oostenbach

Een aanpassing van de Duitse familienaam Osterbach, een waternaam of de naam van een beek die uit het oosten komt. In Duitsland bestaat ook een plaats met de naam Osterbach.

Pachen

Een van de vele namen die ontleend zijn aan de heiligennaam Pascalis. De oorsprong van deze naam moeten we zoeken in een vlevorm van Paschalis: Passchijn. Van de vele varianten noemen we: Paessen(s), Paesen, Pasin, Paschen, Possen, Peusens(s) en Puissens.

Peeters/Peters

Ontleend aan de voornaam Peter. Verwante namen zijn: Pieters, Piter, Peetersen, Peetersem, Van Peeterssen, Pettersen, Pietersma en Perboom.

Pinckaers

Twee mogelijkheden: afgeleid van het. Middelnederlandse "pinken" dat schitteren, glanzen van het oog, óf hinken betekent. In beide gevallen verwijst de naam dus naar een lichamelijke eigenschap. Verwante namen zijn: Pinxt, Pinxten, Pinckers en Pinkaarts.

Pomeranz

Ontleend aan "Pommer", de bewoner van Pommeren, nu een deel van Polen. Verwante namen: Pomeranc en Pommerenke.

Reumers

Twee verklaringen mogelijk: 1. Afgeleid van een Germaanse voornaam Rodmer en zijn varianten Roemer, Romarus of Romerius. 2. Bijnaam van een Romevaarder, de pelgrim naar de heilige stad Rome. Verwante namen zijn: Römer, Romer, Roemer en Rumers.

Roosen

Vroeger werden veel uithangtekens opgesierd met bloemen, planten, bomen of vruchten. Deze achternaam vindt, net als de familienamen Beuken, Berkers en Bloemen, hierin zijn oorsprong. Een andere mogelijkheid is een verwijzing naar de naam Rosa. Johannes Henricus Roosen (geb. 1767 te Maarland) trouwt in 1801 met de Rijckholtse Barbe Schrijnemakers.

Rousch

Deze familienaam kan samenhangen met het Middelhoogduitse "rûsch": onstuimigheid, bruisende beweging. Rousch was ook een bijnaam voor een onstuimig, lawaaiig persoon. Verwante namen zijn: Rausch, Raûsch, Rauchs en Rousche.

Schleipen/Slijpen/Sleijpen/Slipen

Beroepsbijnaam van de messen- of zwaardenslijper. Verwante namen: Sclep en Seclepe.

Sijstermans

Afgeleid van "sijsterman", in de Middeleeuwen de naam voor de beambte die belast was met het meten van de waren. Middelnederlands "sister, sester": maat voor wijn, olie of graan. Verwante namen: Sistermans en Sistermann.

Spauwen

Afgeleid van de plaatsnaam Grote en Kleine Spouwen bij Bilsen (B). Het verhaal gaat dat in de jaren '30 de burgemeester van Spouwen Van

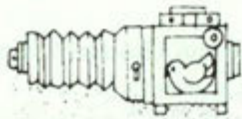
Gronsveld heette en de burgemeester van Gronsveld Spauwen. (De informatie is, wat Gronsveld betreft, correct).

Starmans/Starren

Twee mogelijkheden: 1. Ontleend aan een uithangbord met een ster. De ster was een symbool van het geluk en een geliefd symbool op een uithangteken. 2. Beroepsnaam voor een astronoom of -loog, een sterrenkijker of sterrenwichelaar. Verwante namen zijn: Starremans, Van der Star(re), Van der Sterren, Staarmans en Sterreman. In 1851 trouwt Willem Starmans (geb. Berg en Terblijt, 1816) in Gronsveld met Maria Catharina Martens. Hij was de overgrootvader van Marie, Dries en Bèr.

Gilles Jaspars

tekening: Harry Huveneers

1950. Zjaak Heynen.

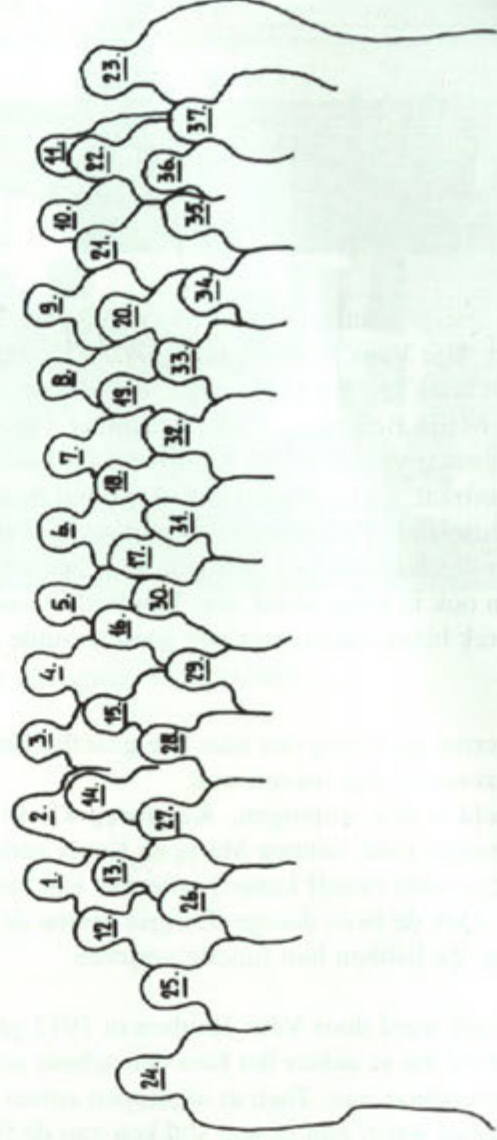
1969. Het afscheren van de snor van majoor Reintjens na het 350-jarig bestaan van de schutterij. V.l.n.r. 1 Kit Reintjens 2 Marcel Doyen 3 Jo Dassen 4 Bèr Waber 5 Truus van de Weerd 6 Majoor Reintjens 7 Jan Hayen 8 Gilles Jaspars.

1950. In de kerk van Rijckholt. V.l.n.r. 1 Pater Hameleers 2 Pater Loyens 3 Pater Joskin 4 Pater Macheels (Père Aimon) 5 Willy Dupont.

Lagere School Gronsvelt. Derde klas 1965-1966.

1 Marlou Goessen 2 Mieke Pleumeekers 3 Annemie Lemmens 4 Marga Mertz 5 Marijke Janssen 6 Lisette Bessems 7 Annette Selten 8 Maria Segers 9 Maria Damzo 10 Carla Scharnigg 11 Carène Pleumeekers 12 Jozine Smits 13 Sanne Curfs 14 Lizette Goessens 15 Johanna Segers 16 Marjo van Hooren 17 Toos Gorissen 18 Angèle Devens 19 Marleen Waber 20 Yvonne Brouns 21 Ria Momms 22 Guido van der Mullen 23 Gilles Jaspars 24 Willie Scheres 25 Giel Bergenhuizen 26 Theo van Wel 27 Max Wetzels 28 Jo Donders 29 Bertie Slijchers 30 Marcel Hanssen 31 Martin Didden 32 Henry Hayen 33 Léon van Caldenborgh 34 Huub Bastin 35 Theo Halders 36 Jan van Baal 37 Bea Peters.

Geziën

De achtergevel uit ons vorige nummer is van voormalig café, terras, pension Savelsbos, dus "Bie Vëus Hoûbe". In Grueles van december 1983 verscheen in de rubriek "Kên d'r hön nog?" een artikel over Vëus Houben en zijn vrouw Maria Bergmans. Sinds december 1997 zijn Marja Bolt en Louis Boon eigenaar van dit pand, Kampweg 49. Nadat zij jarenlang in de Kapoenstraat, hartje Maastricht, gewoond hadden, trok hen de rust van het platteland. Tijdens hun wekelijkse wandelingen hadden Louis en Marja al vaker naar dit huis gekeken; het leek hun wel wat. Toen het pand dan ook te koop stond, was hun besluit snel genomen. Tijdens ons gesprek bleek dat zij hier nog geen seconde spijt van hebben gehad.

Het mooie overdekte terras geeft nog een idee hoe gezellig het hier vroeger op een mooie zomerse dag toeven was.

Het pand is nu opgedeeld in drie woningen, Kampweg 47, 49 en 51. Nummer 51, het voormalige café, hebben Marja en Louis verhuurd. Volgens Louis had het pension twaalf kamers, alle met een vaste wastafel. Die zijn er nu nog. Ook de twee doorgeefluikjes tussen de keuken en de eetkamer zijn er nog. Ze hebben hun functie verloren.

Deze boerderij annex café werd door Vëus Houben in 1912 gebouwd. Uit oude tekeningen blijkt dat er achter het huis een schuur stond die ook via de Daorwëg bereikbaar was. Toen er afgelopen zomer een vijver achter in de tuin aangelegd werd, zijn er nog stukken van de fundering gevonden.

Louis en Marja zijn natuurvrienden en actieve leden van Das en Boom.

Zij vonden het dan ook prachtig toen bleek dat er dassen tot in hun achtertuin kwamen. Louis vertelde mij dat zij het afgelopen jaar 67 vogelsoorten in de tuin hebben waargenomen. Nu willen ze nog een tuin aanleggen met zoveel mogelijk wilde planten. Dus als u straks "de Daor" inwandelt, en u dit huis nog eens goed bekijkt, dan zult u het met mij eens zijn dat dit ook weer een mooi stukje Gronsveld is.

Een nieuwe uitdaging. Waar is dit?

Sjef Caris

Wat maog 't ziën?

Het afgebeelde voorwerp uit het vorige nummer is een lavementspuit die vroeger gebruikt werd bij het toedienen van een lavement ("lávveement"). Door deze spuit werd groene zeep, opgelost in water ("luter"), via de anus in het darmkanaal gebracht. Dat gebeurde hoofdzakelijk bij obstipatie (verstopping). Door dit inspuiten werd de verstopping opgeheven. Soms zelfs zo snel dat het toilet niet op tijd bereikt werd.

Later gebruikte men het zeepstaafje ("zèippênneke"). Men maakte bij voorkeur gebruik van "sunlich" (Sunlightzeep). Het zeepstaafje werd in de anus gebracht en de zeep deed haar werk.

Tinie van de Weert-Thewissen had de goede oplossing. Alleen dacht ze

dat het lavement enkel bij dieren gebruikt werd.

We hebben weer een nieuw te raden voorwerp. Reacties naar Postbus 36, 6247 ZG te Gronsveld of in de brievenbus van Rijksweg 92.

John van de Weert

Kên d'r hön nog

Nelis

Lieske

Nelis (Cornelis) Pepels en Lieske (Elisabeth Maria) Pepels-Willink en hun kinderen waren de laatste bewoners van "Köbbes". "Köbbes" was een begrip. Voor veel inwoners van Gronsveld en Rijckholt had "Köbbes" vooral bij zonnig weer een grote aantrekkingskracht en het was als rustpunt, tijdens een wandeling, vergelijkbaar met het café van Vëus Houben. Toen Grueles dan ook ter ore kwam dat een van de nazaten van Nelis en Lieske bereid was informatie te verschaffen, hebben wij niet nagelaten hier gebruik van te maken om de geschiedenis van dit unieke stukje Gronsveld voor het nageslacht vast te leggen. Waar de naam "Köbbes" van is afgeleid is niet bekend. Waarschijnlijk is de naam afgeleid van de naam Jacobus of Kobus. Speurwerk in het stadsarchief van Maastricht heeft tot nog toe hierover geen duidelijkheid gebracht.

Het verhaal "Köbbes" begint in 1834. Aan de Maas ter hoogte van Gronsveld, toen bekend als Aan het Veer 1, werd een huis gebouwd, later uitgebreid met een café. Dit pand was niet het eerste gebouw. Op een oude kaart van rond 1775 staat op ongeveer dezelfde plaats een huis

ingetekend met de naam "t wit huisken". Naast het pand van 1834 lag nog een kleiner huis dat eigendom was van brouwerij Mares uit Maastricht, die het als woonhuis verhuurde. In de nieuwjaarsnacht van 1925/1926 was er een grote overstroming van de Maas. In het pand van Mares werden de bewoners, mevrouw Lamkin en haar zoon, verrast door het snel stijgende water. Ze konden ternauwernood door een andere zoon Nol (zie Grueles jaargang 1982, nr.4 blz. 142) van het dak worden gered. De uitbaters van café "Köbbes", het bejaarde echtpaar Claessens, besloten na deze overstroming het café van de hand te doen. Het werd overgenomen door Pie en An Ummels-Beckers van Sint-Pieter. Pie en An hadden een aangenomen kind, Lieske Willink uit Utrecht (geboren 25 maart 1915). Gedrieën probeerden zij het café nieuw leven in te blazen. Ze begonnen naast het café een speeltuin.

Köbbes, de heerlijke uitspanning aan de Maas.

Pie was ook veerman en op zondag had hij het vaak druk. Veel mensen uit Gronsveld lieten zich overzetten. Het is frappant dat er toen veel Gronsveldenaren op zondag gingen wandelen op de Sint-Pietersberg en iets gingen drinken bij casino Slavante. Andersom kwamen veel mensen uit Ternaaien en uit Sint-Pieter met de boot naar "Köbbes". In de oorlog werd de boot gebruikt om mensen en goederen naar de overkant te

smokkelen. Dat was niet altijd zonder gevaar. Pie vertelde vaak dat er in de oorlog een keer op zijn bootje geschoten was. Gelukkig zonder ernstige gevolgen.

De speeltuin.

Omdat dit "veren" geen vetpot was en het café met terras en speeltuin alleen op zondag bij mooi weer druk bezocht werd, hadden Pie en An ook een boerderijtje. Zij hielden enkele schapen, een varken en wat kleiner vee en hadden een moestuin van drie roeden.

In de oorlog kreeg Lieske verkering met Nelis Pepels uit Stein (geboren

Het "veer" van Köbbes.

22 januari 1914). Nelis die 17 jaar in de mijn gewerkt had, vond een nieuwe baan bij de ENCI in Maastricht. In 1944 trouwden zij, voor de kerk in Heugem nadat ze voor de wet in Gronsveld waren getrouwd. Destijds behoorde "Köbbes" namelijk nog bij de gemeente Gronsveld. Dat "Köbbes" bij Gronsveld hoorde was te danken aan burgemeester Spauwen. Deze had ervoor gezorgd dat, toen Heugem tot dan behorend tot de gemeente Gronsveld, bij Maastricht kwam, de grens met Maastricht zo werd getrokken dat huize "de Hoogheweert" en "Köbbes" tot Gronsveld bleven behoren. Gronsveld kon zo daar de belastinggelden blijven innen. Omdat de belasting in Gronsveld lager was dan in Maastricht zal de familie Regout, die op "de Hoogheweert" woonde, daar wel de hand in hebben gehad.

Gasten op het terras. Op de achtergrond Lieske met twee van haar jongens.

Het jonge echtpaar Pepels ging inwonen bij Pie en An. An was toen al ziek en stierf in 1945. Lieske en Nelis kregen drie kinderen: Nol (1945), Peter (1948) en Jan (1949). Hun vierde kind, Piet de Bruijn, was geadopteerd. Later nam Lieske, immers zelf een aangenomen kind, nog regelmatig kinderen op in het gezin. Pie bleef op "Köbbes" wonen en deed samen met Lieske het café. Nelis ging elke morgen met zijn roeiboot naar zijn werk bij de ENCI. Lieske, altijd met schort en brillette, verzorgde de dieren, bediende de klanten op het terras en lette op de speel-

tuin. Op zondagen was het druk bij "Köbbes" omdat de plezierboot uit Maastricht dan aanmerde. Deze boot vertrok nabij het stadspark en ging via "Köbbes" naar Slavante. Nol Pepels kan zich goed herinneren dat Jean van Baal vaker met een klas bij "Köbbes" de boot nam voor een schoolreisje. Het jaarlijkse uitstapje van de misdienaars, een boottocht naar Stein, startte ook elk jaar vanaf "Köbbes".

Pie en An Ummels en Lieske met de hond op hun terras.

Voor de meeste Gronsveldenaren is "Köbbes" bekend om het café-terras, de speeltuin, de ligweide en de aanlegsteiger. Bij het terras stond een bordje met het opschrift NIET IN BADPAK OP HET TERRAS. De tijden zijn veranderd. Bij de aanlegsteiger leerden veel jongens, en in mindere mate meisjes, zwemmen. Vrijwel niemand mocht dat van thuis want de Maas was gevaarlijk en smerig. Zelfs de kinderen van Nelis en Lieske mochten niet in de Maas komen. De Maas was enkele meters van de oever een snelstromende en dus gevaarlijke rivier. Ervaren zwemmers hadden geen moeite met het halen van de overkant. Nol kan zich enkele zeer goede zwemmers herinneren, maar Nic Hoogenboom was een klasse apart en van hem leerden velen zwemmen. Na enkele lessen mochten beginners met een opgepompte autoband verder oefenen, totdat ze op eigen kracht naar de overkant konden zwemmen. Sommige geoefende zwemmers waagden het onder een passerende boot door te zwemmen. Dat zwemmen in de Maas gevaarlijk was, bleek in 1960 toen Bernard

Maturbongs, een 10-jarige Ambonnees uit het woonoord in Rijckholt, door de stroom werd meegesleurd en verdronk. Nol ging hem met de roeiboot zoeken, tevergeefs. Het lichaam van Bernard werd later door de brandweer uit het water gehaald.

Voor de bewoners van "Köbbes" was het geen comfortabel leven aan de Maas. Gestookt werd met hout, kolen en "sjaam". Er was geen elektriciteit. Men gebruikte olielampen en vanaf 1955 gaslampen. Gasflessen moesten gehaald worden bij Schrijnemaekers aan het station. Later bracht Robert Jacobs (van Fy) de flessen mee als hij brood kwam bezorgen. Op de gevel van het café waren de hoogwaterstanden af te lezen met als record de stand van 1 januari 1926. De kelders liepen vrijwel iedere winter vol water. Dan was er werk aan de winkel want dan moest de voorraad aardappels naar de overkant worden geroeid. In het laatste huis voor de Belgische grens bij Ternaaien woonde een tante van de familie die een bergplaats in de mergelwand van de Sint-Pietersberg had. Daar werden de aardappels opgeslagen.

De plezierboot brengt de badgasten uit Maastricht.

"Köbbes" had niet alleen veel aanloop van wandelaars maar ook van vissers die graag in het café pauzeerden. Mensen uit Heugem vonden de weg naar "Köbbes" via een voetpad dat van Heugem langs "de Hoogheweert" naar "Köbbes" liep. Aan de achterdeur werd illegaal een

1930. An en Pie op het terras.

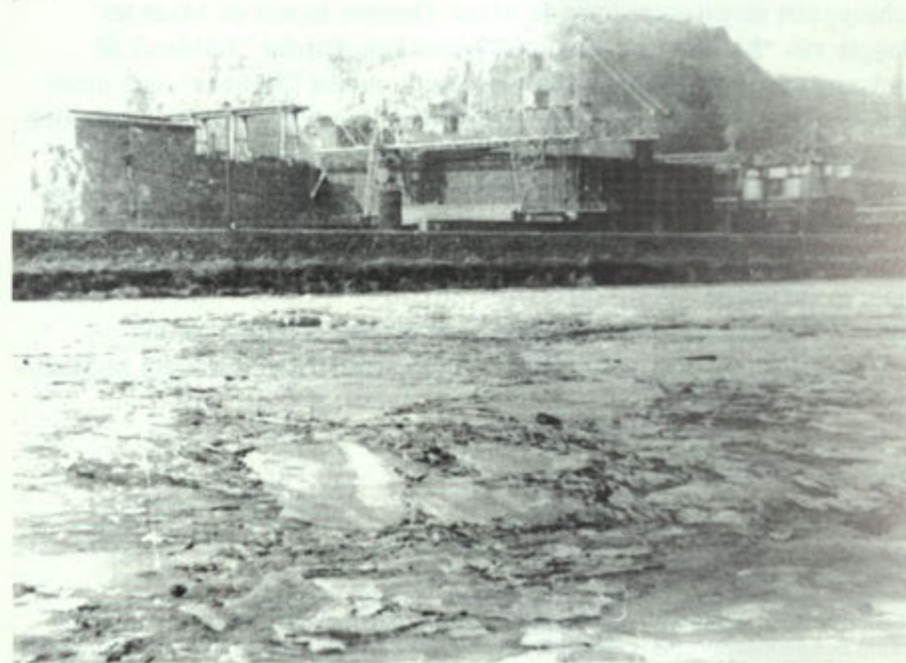

Na gedane arbeid is het goed rusten.

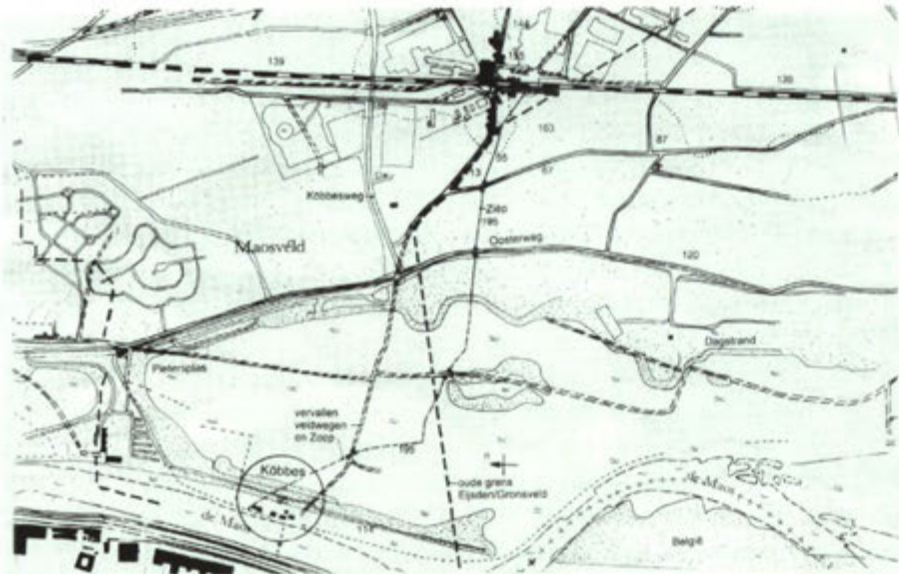
“dröpke” verkocht, omdat Pie slechts “verlof-A” had (zwak-alcoholische dranken). Na negen uur 's avonds waren de gasten vertrokken en keerde de rust weer terug bij “Köbbes”.

Naar Maastricht ging de familie Pepels met de bus. Deze stopte op verzoek op de kruising van de Oosterweg en de Veerweg, toch nog ongeveer 500 meter vanaf “Köbbes”. Hun kinderen gingen in Heugem naar school, daar had de familie dan ook de meeste contacten. Maar ook Gronsveld had een bijzonder plekje in hun hart. Zij kenden er veel mensen. De Bronk en de kermis in Gronsveld werden graag bezocht. Via bakker Robert en slager Yngel van den Boorn waren zij steeds op de hoogte van de laatste nieuwtjes uit het dorp. Vakantie bestond uit een roeitochtje naar Slavante en een wandeling over de Sint-Pietersberg. De laatste jaren dat Nelis bij de ENCI werkte, in de jaren zestig, kon hij niet meer met de roeiboot over de inmiddels druk bevaren Maas naar zijn werk. Hij moest nu, via de Sint-Servaasbrug, bijna 11 kilometer fietsen om zijn werk te bereiken dat op een steenworp afstand lag.

Toen de sluizen in het Albertkanaal werden vergroot, werd de Zuid-

De bevroren Maas in 1956.

In de cirkel lag "Köbbes".

Willemsvaart tussen Maastricht en de "stop van Ternaaien" gedempt. De scheepvaart moest weer over de Maas. Daartoe moest de Maas ter hoogte van "Köbbes" worden rechtgetrokken. Omdat "Köbbes" de toekomstige grintwinning in de weg stond, moest "Köbbes", een mooi stukje Gronsveld aan de Maas, verdwijnen. Tegenwoordig zou men zich hiertegen verzetten. Pie en de familie Pepels moesten vertrekken en gingen in Heugem wonen. Pie verhuisde later naar Sint-Pieter waar hij ook stierf. In 1978 hield Nelis het voor gezien bij de ENCI en bleef vanaf dat moment thuis om zijn vrouw Lieske, die steeds slechter ging zien, te verzorgen.

Nelis Pepels stierf in 1991. Lieske is nu 86 jaar en woont in het verzorgingshuis "Licht en Liefde" aan de Prins-Bisschopsingel in Maastricht.

Frans van de Weerd

Copyright Stichting Grueles.
 Secretariaat: Rijksweg 92, 6247 AK Gronsveld. tel. 043 - 4081575.
 Abonnementen-administratie: Rijksweg 86 A, 6247 AK Gronsveld. tel. 043 - 4081662.
 U kunt zich abonneren op ons tijdschrift door f 22,50 over te maken op Rabobank Gronsveld, rek.nr. 11.75.15.000 of Postbank 25 35 375 t.n.v. Stichting Grueles. Losse nummers f 6,75.

